Φως Ιλαρόν

Μηνιαία Έκδοση της Ενορίας Αγίου Γεωργίου Περιβολίων Ρεθύμνου. Έτος 7ο, φ. 77, Φεβρουάριος 2019

Τριώδιο: από την εξορία των Πρωτοπλάστων στο γάμο με τον ουράνιο Νυμφίο

Η σοφία του Τριωδίου και του Πεντηκοσταρίου

Οι λέξεις *Τριώδιο* και *Πεντηκοστάριο* (δύο βιβλία που χρησιμοποιούνται στην Εκκλησία – το ένα την περίοδο των Απόκρεω και της Μεγάλης Σαρακοστής και το άλλο από το Πάσχα μέχρι την Πεντηκοστή και την Κυριακή των Αγίων Πάντων) είναι άγνωστες λέξεις για τον πολύ κόσμο. Το ίδιο και οι λέξεις *Μηναία*, *Παρακλητική* κ.τ.λ., που είναι επίσης βασικά λειτουργικά βιβλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Πρέπει όμως να επισημάνουμε πως αυτά τα βιβλία, όπως εν προκειμένω το *Τριώδιο* και το *Πεντηκοστάριο*, έχουν ανάλογη αξία για τη μόρφωση και την πνευματική καλλιέργεια των ανθρώπων με την αξία που έχουν τα έργα της κλασικής αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας.

Αν δηλαδή θεωρούμε ότι τα ομηρικά έπη και οι αρχαίες τραγωδίες περιέχουν σοφία και προσφέρουν στον άνθρωπο διαχρονικά μηνύματα, δοσμένα μάλιστα με πολύ υψηλό καλλιτεχνικό τρόπο (και πράγματι έτσι είναι), ας γνωρίζουμε πως και το *Τριώδιο* και το *Πεντηκοστάριο* (και τα άλλα εκκλησιαστικά βιβλία) περιέχουν σοφία και προσφέρουν στον άνθρωπο διαχρονικά μηνύματα, δοσμένα με πολύ υψηλό καλλιτεχνικό τρόπο. Αυτά τα δύο βιβλία περιλαμβάνουν αριστουργήματα ποίησης και μουσικής, βαθιάς φιλοσοφίας, ανθρωπολογίας, ηθικής και, φυσικά, θεολογίας.

Στα βιβλία αυτά ανθολογούνται συγγραφείς και μουσικοί όπως οι άγιοι Ιωάννης Δαμασκηνός, Κοσμάς ο Μελωδός, Κασσιανή η Υμνογράφος, Ανδρέας Κρήτης κ.ά., πολύπλευρες προσωπικότητες μεγάλης μόρφωσης και ανοιχτού πνεύματος, που έδωσαν οδυνηρούς αγώνες και για την προσωπική τους καλλιέργεια και για να διασώσουν τη σωστή διδασκαλία της Εκκλησίας για τον άνθρωπο (όπως ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός, που οι λόγοι του υπέρ των εικόνων τεκμηριώνουν την αποδοχή της ανθρώπινης φύσης του Ιησού Χριστού και την καταξίωση του ανθρώπου και του υλικού κόσμου γενικότερα).

Επίσης, όλα όσα τελούνται στις εκκλησίες, όσα εορτάζονται, ο τρόπος με τον οποίο εορτάζονται και ο χρόνος που τοποθετούνται, δεν είναι τυχαία, αλλά παρέχουν στον άνθρωπο διαχρονικά μηνύματα, αξιόλογα ακόμη και για τους ανθρώπους που δεν πιστεύουν στο Χριστό, αν βέβαια αγαπούν τη φιλοσοφία και τη μόρφωση.

Ένα μικρό δείγμα της σοφίας του *Τριωδίου* θα επιχειρήσουμε να εξηγήσουμε στο παρόν άρθρο.

Προπατορικό αμάρτημα και Σαρακοστή: μια «μυστηριώδης» σχέση

Οι τέσσερις Κυριακές της Αποκριάς, ή ορθότερα οι πρώτες τέσσερις Κυριακές του *Τριωδίου*, επισημαίνουν στοιχεία της διδασκαλίας του Ιησού Χριστού και της ορθόδοξης χριστιανικής πνευματικής κληρονομιάς, που όχι μόνο συμβάλλουν στην ηθική και πνευματική αναβάθμιση του ανθρώπου (αυτό ισχύει για όλες τις Κυριακές του *Τριωδίου*), αλλά και τον προετοιμάζουν για το ταξίδι της Μεγάλης Σαρακοστής, ώς τη νύχτα της Αναστάσεως.

Την **πρώτη Κυριακή (Κυριακή του Τελώνη και του Φαρισαίου)** στη θεία λειτουργία διαβάζουμε την παραβολή του Τελώνη και του Φαρισαίου (*κατά Λουκάν*, 17, 9-14), που μιλάει

για την υποκρισία (και μάλιστα τη θρησκευτική υποκρισία), την αλαζονεία, την αμαρτία, τη μετάνοια και την ταπείνωση.

Τη **δεύτερη Κυριακή (του Ασώτου)** διαβάζουμε την παραβολή του Ασώτου υιού (*Λουκ.* 15, 11-32), που τονίζει ότι ο Θεός μας περιμένει με αγάπη όπου κι αν έχουμε φτάσει, αλλά και ότι εκείνοι που δεν έχουν παρεκκλίνει ποτέ από το δρόμο του Θεού, δεν πρέπει να αγανακτούν κατά των εμφανώς αμαρτωλών αδελφών τους, όταν ο Θεός τους συγχωρεί και τους παίρνει στην αγκαλιά Του, για να τους γιατρέψει από τις πληγές που άνοιξαν οι ίδιοι στον εαυτό τους λόγω της απερισκεψίας τους.

Η **τρίτη Κυριακή (των Απόκρεω**, με την οποία σταματάει η κρεοφαγία, ώστε να μπούμε ομαλά και όχι απότομα στη Μ. Σαρακοστή) είναι αφιερωμένη στη Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου, στην ανάσταση των νεκρών και την τελική κρίση, με την οποία οι άνθρωποι θα τοποθετηθούμε στον παράδεισο ή στην κόλαση, και στη θεία λειτουργία διαβάζεται το ευαγγέλιο της Μέλλουσας Κρίσης, από το κεφ. 25 του *κατά Ματθαίον ευαγγελίου*, στίχοι 31-46. Εκεί ο Χριστός περιγράφει τα τελικά αυτά γεγονότα (τα «έσχατα», όπως λέμε), με αρκετό ανθρωπομορφισμό και παραβολικά στοιχεία βέβαια, αλλά και με συγκλονιστική σοφία και φιλανθρωπία.

Βέβαια, να διευκρινίσουμε εδώ ότι **ο παράδεισος και η κόλαση**, κατά τους αγίους διδασκάλους του χριστιανισμού, είναι το ίδιο το Φως του Θεού, που οι αγαθοί άνθρωποι ενώνονται με αυτό και γίνονται όλοι φως, ενώ οι σκληροί και διεφθαρμένοι δεν το αντέχουν και υποφέρουν μέσα σε αυτό – συνεπώς, ο Θεός δεν τιμωρεί κυριολεκτικά, αλλά καλεί όλους εμάς να διαμορφώσουμε τον εαυτό μας έτσι, ώστε να ενωθούμε με το Φως Του και να γίνουμε υιοί Του και βασιλείς στη βασιλεία Του (συμβασιλείς του Χριστού), όπως πολλές φορές στην Καινή Διαθήκη αναφέρεται (π.χ. *κατά Ματθαίον*, κεφ. 5, στους Μακαρισμούς: «αυτών εστίν η βασιλεία των ουρανών». *προς Ρωμαίους*, 8, 14-17. *Αποκάλυψις* κεφ. 5, στίχ. 10, κ.α.).

Η **τέταρτη Κυριακή (της Τυρινής)**, την οποία ακολουθεί η Καθαρή Δευτέρα, η πρώτη μέρα της Μ. Σαρακοστής, είναι αφιερωμένη από την Ορθόδοξη Εκκλησία στο προπατορικό αμάρτημα και στη μνήμη (θρηνητική μνήμη, όχι εορταστική) της εξορίας του Αδάμ και της Εύας από τον παράδεισο, που οι Πατέρες της Εκκλησίας την ερμηνεύουν ως αυτοεξορία (όπως του ασώτου υιού) και όχι κυριολεκτικά ως τιμωρία από πλευράς του Θεού. Άλλωστε, όταν κάποιος είναι εξόριστος, δεν μπορεί να επιστρέψει, ενώ εμείς επιστρέφουμε όποτε θέλουμε και μάλιστα ο Θεός μας περιμένει και μας υποδέχεται με χαρά!...

Τι σχέση έχει ωστόσο το προπατορικό αμάρτημα και η εξορία των πρωτοπλάστων με τη Μ. Σαρακοστή και γιατί η Εκκλησία τοποθέτησε στην «πόρτα της Σαρακοστής» την ανάμνησή τους;

Η σχέση θα λέγαμε ότι είναι διπλή:

Κατ' αρχάς, στη διήγηση του προπατορικού αμαρτήματος, στο βιβλίο της *Γένεσης* (το πρώτο βιβλίο της Παλ. Διαθήκης), η εντολή που δίνει ο Θεός στους πρωτοπλάστους αφορά σε φαγητό. Τους ζητάει να μη φάνε κάτι, και η Μ. Σαρακοστή είναι κατεξοχήν περίοδος, κατά την οποία η Εκκλησία ζητάει από εμάς να μη φάμε κάτι. Έτσι άμεσα συνδέεται το προπατορικό αμάρτημα με τη νηστεία.

Φυσικά, οι άγιοι Πατέρες διευκρινίζουν ότι η ιστορία με τον απαγορευμένο καρπό είναι αλληγορική, όχι κυριολεκτική: το προπατορικό αμάρτημα είναι η αλαζονεία και η δίψα για δύναμη και όχι η βρώση ενός καρπού («και έσεσθε ως θεοί» είπε ο όφις στην Εύα, δηλ. θα είστε σαν θεοί, αν φάτε από εκεί). Πάντως, όπως το διηγείται η Παλ. Διαθήκη, με το συμβολικό της τρόπο, η εντολή του Θεού αναφέρεται σε τροφή.

Υπάρχει όμως και ένας δεύτερος λόγος, για τον οποίο η Εκκλησία τοποθέτησε στην «πόρτα της Σαρακοστής» την ανάμνηση του προπατορικού αμαρτήματος: για να περάσει στον άνθρωπο το μήνυμα ότι η κατάσταση στην οποία ζούμε (γεμάτη θλίψη, αμαρτία και αδικία) δεν είναι η πραγματική κατάσταση του ανθρώπου, για την οποία τον δημιούργησε ο Θεός, αλλά κατάσταση εξορίας από την αληθινή μας πατρίδα, τον παράδεισο.

Παράδεισο λέγοντας, δεν εννοούμε έναν ουράνιο τόπο, όπου πηγαίνουν οι ψυχές, αλλά την επίγεια ζωή (και τώρα, αλλά προπαντός στην αιωνιότητα) σε ενότητα με το Θεό, τον πλησίον μας και όλα τα πλάσματα της δημιουργίας.

Η Μεγάλη Σαρακοστή λοιπόν είναι το ταξίδι της επιστροφής, με σταθμούς τις έξι Κυριακές

(όχι σταθμούς τρόμου, σαν του ομηρικού Οδυσσέα, αλλά παρηγοριάς, φιλανθρωπίας, σοφίας, πνευματικής και ηθικής καλλιέργειας, με όσα εορτάζει η Εκκλησία τη Μ. Σαρακοστή από Κυριακή σε Κυριακή), ώστε η νύχτα της Ανάστασης του Χριστού να είναι η νύχτα της επιστροφής μας στην Ιθάκη μας, στο σπίτι του Πατέρα μας, δηλαδή η νύχτα και της δικής μας Ανάστασης.

Το τέρμα του ταξιδιού και ο ουράνιος Νυμφίος

Ο λαός μας έχει ένα έθιμο: όταν πεθάνει (σωστότερα: κοιμηθεί) ένας ανύπανδρος νέος, στην κηδεία του, οι δικοί του τού φορούν στεφάνι και λευκά ενδύματα, παρόμοια με τα ενδύματα γάμου, και μερικές φορές προσφέρουν στους παρευρισκόμενους κουφέτα. Ανάλογα ισχύουν και όταν κοιμηθεί μια άγαμη νέα.

Ποιος όμως είναι **ο κατεξοχήν νέος και ωραίος νεκρός** που κηδεύει η Ορθόδοξη Εκκλησία; **Ο Ιησούς Χριστός.** Πότε τελείται η κηδεία Του; Τη Μεγάλη Παρασκευή, στην ακολουθία του Επιταφίου Θρήνου. Αλλά από την αρχή της Μεγάλης Εβδομάδας, μέρα τη μέρα, βυθιζόμαστε στην ατμόσφαιρα της κηδείας Του – μια ατμόσφαιρα που χαρακτηρίζεται από χαρμολύπη, γιατί η προδοσία, η οδύνη και ο θάνατος συνυπάρχουν με τη σωτηρία και την ανάσταση.

Τι λοιπόν ψάλλει η Εκκλησία μας όταν πρόκειται να κηδέψει Αυτόν το νέο και ωραίο, τον πιο αγαπημένο απ' όλους, νεκρό της; Ψάλλει: «Ιδού, ο Νυμφίος έρχεται εν τω μέσω της νυκτός», σαν να πρόκειται για το γάμο Του. Και τη Μεγάλη Δευτέρα η Εκκλησία θυμάται την παραβολή των δέκα παρθένων (*Ματθ.*, αρχή κεφαλαίου 25, στο ίδιο κεφάλαιο με την παραβολή της Μέλλουσας Κρίσης), όπου έντονα ο Κύριος παρομοιάζει τον εαυτό Του με νυμφίο, την αποστολή Του στον κόσμο με γάμο και το παράδεισο με το εορταστικό τραπέζι αυτού του γάμου – όπως κάνει και σε άλλες παραβολές. Από αυτή την παραβολή μάλιστα προέρχεται ο πασίγνωστος στίχος που προαναφέραμε, «ιδού ο Νυμφίος…».

Και η εικόνα με τον Ιησού δεμένο, με το ακάνθινο στεφάνι στο κεφάλι Του, το καλάμι στα χέρια και την κόκκινη χλευαστική χλαμύδα, ονομάζεται στην Εκκλησία «Ο Νυμφίος». Και ο επιτάφιος στολίζεται με λουλούδια, σαν να πρόκειται πράγματι για το γάμο Του. Είναι «ο Νυμφίος ο κάλλει ωραίος παρά πάντας ανθρώπους», κατά το υπέροχο τροπάριο της Μεγάλης Δευτέρας, έκφραση βασισμένη στο σπουδαίο χριστολογικό *Ψαλμό* 44 της Παλαιάς Διαθήκης.

Ποια όμως είναι **η Νύμφη αυτού του Νυμφίου;**

Εμείς. Ο άνθρωπος. Ο κάθε άνθρωπος, προσκεκλημένος να ενωθεί με το Χριστό και διά του Χριστού με τον Τριαδικό Θεό, όπως η νύμφη ενώνεται με το νυμφίο της. Με αυτά και άλλα παρόμοια θεμελιώνεται η βασική διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας ότι σωτηρία είναι η ένωση του ανθρώπου με το Θεό εν Χριστώ. Γι' αυτό και ο Ιησούς Χριστός δεν θα μπορούσε να έχει νυμφευθεί μία γυναίκα, γιατί είναι ο Νυμφίος της Εκκλησίας, ο δικός μας ουράνιος Νυμφίος, ανδρών και γυναικών.

Αυτή είναι η Ορθοδοξία. Όχι η ιδέα ότι ο Θεός κρατάει ένα τετράδιο και καταγράφει τις αμαρτίες μας και μας καταδιώκει για να μας δικάσει, αλλά η ιδέα ότι ο Θεός, από έρωτα για τον άνθρωπο (τον «θείο έρωτα» που αναφέρουν οι άγιοι Πατέρες), γίνεται άνθρωπος και πεθαίνει για να καλέσει τον άνθρωπο (τον εξόριστο, αμαρτωλό, συντετριμμένο άνθρωπο) σε ένωση με Αυτόν και να τον κάνει κατά χάριν θεό.

Αυτό, και ψέμα αν ήταν, θα είχε τεράστια φιλοσοφική αξία, για το πώς ο άνθρωπος καταξιώνεται μέσα στην Εκκλησία. Ακόμη και ο πιο διεφθαρμένος και ο πιο άπιστος και φυσικά ο πιο φτωχός και αγράμματος άνθρωπος, αφού **όλοι είμαστε προσκαλεσμένοι** ως νύμφη στο γάμο του ουράνιου Νυμφίου, **ως συμβασιλείς στη βασιλεία των ουρανών,** αρκεί – και σε τούτο δεν παραβιάζει την ελευθερία μας – να το θέλουμε! Αλλά δεν είναι ψέμα. Ας το ερευνήσει κάθε καλοπροαίρετος αναζητητής, μελετώντας τους βίους των αγίων μας, και ιδιαίτερα των αγίων της εποχής μας, για τους οποίους υπάρχει πιο απτή τεκμηρίωση. Και ίσως με τη χάρη του Θεού να συναντήσει και στο δρόμο της έρευνάς του και κάποιον ζωντανό άγιο – όχι φανφαρόνο απατεώνα, αλλά ταπεινό και αφανή δούλο του Θεού.

Με αυτό το γάμο (το γάμο «του Αρνίου του εσφαγμένου από καταβολής κόσμου», δηλ.

του Ιησού Χριστού) τελειώνει το βιβλίο της *Αποκάλυψης* στην Καινή Διαθήκη. Αυτό είναι και το επιθυμητό τέρμα του ταξιδιού της Μεγάλης Σαρακοστής, που άρχισε με την ανάμνηση της αυτοεξορίας και της αυτοκαταστροφής μας.

Οι Κυριακές της Μεγάλης Σαρακοστής

Όλες οι Κυριακές της Μεγάλης Σαρακοστής, σαν να είναι σταθμοί στο ταξίδι ενός πνευματικού ταξιδιώτη, τιμούν πρόσωπα ή γεγονότα, που περιέχουν μηνύματα για τη συμμετοχή του ανθρώπινου σώματος και του υλικού κόσμου στην ένωση με το Θεό εν Χριστώ και για την τελειοποίηση και «θέωση» (δηλ. την τελειότερη αγιότητα) του ανθρώπου, ακόμη και του πιο διεφθαρμένου και αμαρτωλού (με μετάνοια βέβαια).

Είναι οι εξής Κυριακές:

Η **Κυριακή της Ορθοδοξίας (Α΄ Νηστειών)**, όπου εορτάζεται το τέλος της Εικονομαχίας, μιας αιματηρής περιόδου στη βυζαντινή ιστορία, όπου οι αυτοκράτορες απαγόρευαν επί ποινή θανάτου στους χριστιανούς να τιμούν τις ιερές εικόνες. Οι εικονομάχοι ισχυρίζονταν ότι ο Χριστός δεν πρέπει να ζωγραφίζεται, επειδή ως Θεός, «δεν έχει σώμα». Αυτό όμως σημαίνει ότι αρνούνταν ότι ο Κύριος, εκτός από Θεός, είναι και άνθρωπος. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, τιμώντας τις εικόνες (όχι λατρεύοντάς τις, φυσικά), υπερασπίζεται την αληθινή ανθρώπινη φύση του Χριστού, εξαιτίας της οποίας μπορούμε να ενωθούμε με Αυτόν και, κατ' επέκτασιν, με το Θεό.

Η **Κυριακή του αγίου Γρηγορίου Παλαμά (Β΄ Νηστειών)**, του σοφού και ειρηνοποιού μοναχού και επισκόπου Θεσσαλονίκης, που (απέναντι στις αντίθετες απόψεις που είχαν έρθει από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) υποστήριξε την ορθόδοξη άποψη ότι ο άνθρωπος μπορεί να ενωθεί με το Θεό και μάλιστα ότι ακόμη και το σώμα μας ενώνεται με το Θεό και γίνεται άγιο.

Η **Κυριακή της Σταυροπροσκύνησης (Γ΄ Νηστειών)**, όπου οι χριστιανοί έρχονται στη θεία λειτουργία και ασπάζονται το σταυρό του Κυρίου, για να ενισχυθούν πνευματικά για το υπόλοιπο της Σαρακοστής. «Όπως ένας βασιλιάς που έρχεται σε μια επαρχία, στέλνει πρώτα τα λάβαρά του, για να προετοιμάσει το λαό για τον ερχομό του, έτσι κι ο Χριστός, που έρχεται στην εορτή του Πάσχα, στέλνει πρώτα το λάβαρό Του, το Σταυρό, για να πάρει θάρρος ο λαός και να προετοιμαστεί να Τον υποδεχτεί» γράφει ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν.

Η **Κυριακή του αγίου Ιωάννη της Κλίμακος (Δ΄ Νηστειών)**, ενός αγίου από το Σινά, που έγραψε, τον 6ο αιώνα μ.Χ., το βιβλίο *Κλίμαξ* (=Σκάλα), όπου μελετά τις αρετές και τα πάθη της ανθρώπινης ψυχής, δηλ. τα σκαλοπάτια που ανεβάζουν τον άνθρωπο στο Θεό και εκείνα που τον κατεβάζουν στο σκοτάδι και στην απώλεια.

Η **Κυριακή της οσίας Μαρίας της Αιγυπτίας (Ε΄ Νηστειών)**, μιας πόρνης από την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, που μετανόησε πικρά, έζησε ως ερημίτισσα στην έρημο του Ιορδάνη σχεδόν για 50 χρόνια και κατέληξε μεγάλη και θαυματουργή αγία και παράδειγμα μετάνοιας και επιστροφής των αμαρτωλών στο Χριστό.

Τέλος, έρχεται η **Κυριακή των Βαΐων**, όπου ο Χριστός ανατρέπει τις εθνικιστικές προσδοκίες των Ιουδαίων (που Τον περίμεναν σαν στρατηγό, που θα κήρυττε επανάσταση με το σπαθί), μπαίνει στα Ιεροσόλυμα ως άοπλος ιππέας ενός ταπεινού όνου, ακολουθούμενος από άοπλους και φτωχούς μαθητές, φέρνει στη Γη τη βασιλεία των ουρανών (αντί για την πολιτική επανάσταση και το εθνικό μεγαλείο που ονειρευόταν ο όχλος) και το πληρώνει με το ζωή Του λίγες μέρες μετά, κάτω από το μπαλκόνι του Πιλάτου, για να καλέσει στη σωτηρία όλο τον κόσμο, ακόμη κι εκείνους τους ίδιους ανθρώπους του όχλου που άσπλαχνα Τον δίκασε και Τον καταδίκασε (βλ. και *Πράξεις των Αποστόλων*, 2, 36-40). Και φυσικά και εμάς.

Καλή Μεγάλη Σαρακοστή – Καλή Ανάσταση!

Αν σας άρεσε αυτό το κείμενο, παρακαλούμε, δώστε το και σε άλλους να το διαβάσουν.